

JANKOVICS MARCELL: TOLDI

Toldi szelleme

KRÁNICZ BENCE

JANKOVICS TOLDIJA MITIKUS FIGURA, VALÓSÁGOS SZUPERHŐS, A RAJZFILM LEGJOBB PILLANATAIBAN PEDIG E „HATALMAS GYEREK” TRAGÉDIÁJA IS FELSEJLIK. MÉGIS KÉRDÉS, RÁTALÁLNAK-E A NÉZŐK.

„Mitől emberfeletti erejű ez a kis legény, akinek »még legénytoll sem pehelyik állán«? Pusztá kézzel dönti földre a megvadult bikát, akár a táltosok. Miért szorul bele annyi düh, amennyi csak a pusztító Napba? És annyi igazságérzet, mint a mindent látó napistenekbe? Hogy képes egy ültő helyében annyi húst magába tölteni, annyi bort ledönteni a torkán, amennyit a görög Héraklész vagy a Nagyevő szokott?”

Jankovics Marcell teszi fel ezeket a kérdéseket az általa illusztrált *Toldi* fülszövegében, rámutatva, hogy az ő olvasatában Toldi Miklós több történelmi személyiségnél és Arany János elbeszélő költeményének hősénél. Jankovics Toldija mitikus figura, valóságos szuperhős. Alakját a költői képzelet és a közös, nemzeti mítosz iránti igény növelte hatalmasra, és igazította hozzá az ókori mítoszok és a középkori népmesék

jellegzetes hősfiguráihoz. Jankovics azt a feladatot szabta magának, hogy a 2010-es *Toldi*-kiadáshoz készített rajzaiban szorosabbra fonja a párhuzamokat Arany hőse és az európai mondai-mesei örökség hősei között. Így lett Jankovics Toldija a magyar Héraklész, egyike a szerencsét próbáló legkisebb fiúknak és rokona a finn Kullervónak; a Jankovics illusztrálta, az utóbbi tíz évben több kiadást is megért *Toldi* pedig a képes kiadások egyik legbecsesebbje, amelynek ott a helye a Kass János-féle klasszikus grafikák, a Domján József-fametszetek és Vojnich Erzsébet képregényszerű Toldi-rajzai mellett.

Bő tíz éve, a kötet megjelenésével talán Jankovics Marcell is úgy vélte, nem lesz több dolga a *Toldival*. A kétezertizes évek közepén többször is nyilatkozta, hogy már nem tervez új rajzfilmet, és az Árpád-házi királyokról szóló ismeretter-

„Arany inspirációja foglalja keretbe”

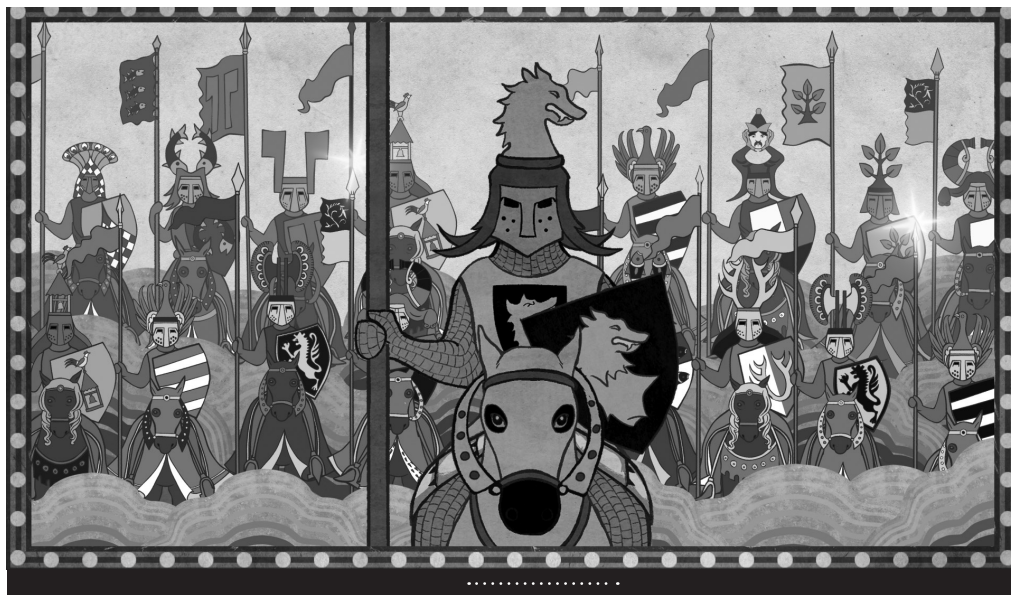
jesztő tévésorozat lesz az utolsó animációs munkája. A 2017-es Arany János-émlékév, a költő születésének bicentenáriuma alkalmából azonban Jankovics felkérését kapott, hogy animációs sorozat formájában is dolgozza fel a *Toldit*. Így végül a művész halála után fél évvel, 2021 őszén műsorra tűzött, tizenhárom részes széria lett a gazdag animációs életmű záróköve, a belőle készült egész estés változat pedig az utolsó Jankovics-film, amit moziban láthatunk. Az efölött érzett szomorúságunkat enyhítheti, hogy a *Toldi* animációs változata a koncepció szintjén méltó lezárása a rendező pályájának. Egyaránt kapcsolódik Jankovicsnak a nemzeti folklór mitikus hőseit új fénytörésbe állító ambíciójához (*Fehérlófia*, *Ének a csodaszarvasról*), a 19. századi magyar irodalmi klasszikusok adaptációihoz (*János vitéz*, *Az ember tragédiája*), sőt első jelentős egyedi rajzfilmjének, a *Hídatatásnak* a címe révén Arany János inspirációja mintegy keretbe is foglalja a jankovicsi életművet.

Az tehát nem vitás, hogy Jankovicsnál a lehető legjobb kezekbe került a *Toldi*. A kérdés inkább az, hogy a rendező mire vállalkozott az adaptációval. Készíthetett volna „felöltött rajzfilmet”, a nagyjátékfilmek sorában a csúcspontokat jelentő *János vitéz* és *Fehérlófia* kései társfilmjeként. Dönthetett volna úgy, hogy kultúrtörténészként Arany művét teszi elevenebbé, vagy akár a valóban élt Toldi Miklós alakját hozza közelebb. És persze kérdés volt, hogy az idős, betegségével is viaskodó Jankovics alkotóerejéből mennyi jut a *Toldira*, és milyen minőséget tudnak szállítani a keze alá dolgozó, fiatalabb animációs művészek, a Kecskemétfilm vonzaskörében alkotó, újabb generációk, amelyek tagjai közül Csákovics Lajos társrendezőként segítette a munkát. A *Toldi* rajzfilmváltozata talán nem is válthatta be legvérmesebb reményeinket, mindenesetre a sorozat alapvető gyenge pontját éppen az jelenti, hogy a különböző alkotói utak és teljesítmények nem szervesülnek benne olyan egységes formává, mint a *János vitéz* és kivált a *Fehérlófia* „mesevizíójában”.

A *Toldi* Előhangját feldolgozó nyitóepizódtól egyértelmű,

hogyan Jankovics Arany Jánost is képviseli. Ez magyarázza a teljes szöveg-hűséget – a rajzfilm kihagy ugyan egyes szakaszokat a költeményből, de semminem változtat –, valamint azt az írói és rendezői döntést is, hogy Arany figurája narrátorként és a Toldi-mese felett lebegő szellemalakként is a történet másik főszereplőjévé emelkedik. A fiatalabb nézők számára ez rögtön elidegenítő elemként hathat – elvégre ki ez a bajszos fiatalember, aki ott kísért az események közepében? –, egyúttal a cselekmény feszültségét is gyengíti, mert a narrátor

mindent gondosan elmagyaráz, mint aki már az események megtörténte után pillant vissza a hősökre. Mintha nem a képek mesélnének, csak illusztrálnák a narrátor mondandóját. Mindezt tovább erősíti, hogy az Arany-figurának és a többi szereplőnek egyaránt Széles Tamás kölcsönzi a hangját. Széles szinkronteljesítménye szenzációs – különösen a nyavalygó Toldi Györgyként van elemében, és gond nélkül megszólaltatja Toldi anyját is –, de elvesz a cselekmény feszültségéből, hogy mindent az Arany-szellem szűrőjén keresztül látunk és hallunk. Mi több, Selmeczi György folyton hallható kísérezője is a feszültségkeltés ellen dolgozik, mert azonos tempóban, ritmusban tartja az epizódokat. Az elbeszélés így inkább múltidéző krónikát idéz, és az eredeti mű legizgalmasabb jeleneteiből – Toldi harcából a farkasokkal, a bikaviadalból vagy a cseh vitéz orvtámadásából – is kilopja a feszültséget.

E döntések miatt valószínűleg éppen a gyerekközönségnek lesz túl lassú, egyhangú a *Toldi*, pedig más tekintetben az alkotók nyilvánvalóan éppen nekik tettek engedelményeket. Az egyes epizódok tíz perc alatti hossza a YouTube-ra szánt animációk között is teljesen elfogadható lenne. A figurák lekerekített formái, az egyszínű felületek túlsúlya és a Jankovicstól megszokott, absztrakcióba hajló ember- és arcábrázolás felcserélése realizistikusabb – és éppen ettől sematikusabb – rajzokra mind az animációs fősodorhoz közelítik a *Toldi* képpalkotását, vagyis bájosabb és kom-

merszebb világot teremtenek, mint Jankovics korábbi munkái, vagy akár az általa illusztrált *Toldi*-kiadás, amelynek stílusa igen messze esik a rajzfilmtől.

Ugyanakkor Jankovics és stábjja rengeteg kisebb vizuális ötlettel ellensúlyozzák a kevésbé markáns alaptónust. A cselekmény jelen idejéből kilépő elbeszélések – flashbackek, emlékképek, fantáziák – középkori kódexekre jellemző keretben jelennek meg, egyszerre utalva Toldi történelmi korára és Ilosvai Selymes Péter históriás énekére, egyszóval az egymásra rakódó fikciós szintek és a régi legendákat újrame-sélő történelmi korszakok torlódására. A történet mesei jellegét és az animációs forma határtalanságát egyként aláhúzzák a cselekményben komoly hangsúlyt kapó, Arany művétől teljes egészében eloldódó átváltozások. A cseh vitéz sárkánnyá, Toldi György farkassá, a Hold női arccá alakul, sőt az égi jelenségek máskülönben is visszatükrözik a földi történéseket: a felhők farkaspofa-alakba rendeződnek, Toldi haja napkoronává iz-zik. Ilyenkor Miklós valóban Fehérlófiára emlékeztet, és szuperhősöket idéző erődemonstrációira – a malomkő elhajítására, a farkasok legyőzésére, a Rákos-patak átugrására – is ekkor kerül sor. Toldi, ez a „hatalmas gyerek” e jelenetekben kel igazán életre. Vadul küzd és szilajul mulat, de bujdosnia kell és időről időre az anyja segítsége húzza ki a bajból, a karakterben rejtőző kettősséget pedig Jankovics végre inkább képekkel, mint szavakkal fejezi ki. A sorozat legjobb

„Toldija a magyar Héraklész”

pillanataiban felsejlik Toldi Miklós tragédiája: a fiúé, akit bátyja nemcsak paraszti sorsra, de gyerek-létre is ítélte, és aki ezért felnőtté válás helyett csak gyermeki énje fantasztikus felnagyítására képes – egészen a királyi audiencián mutatott váratlan bölcsességéig, ami mellest Arany művének is meglehetősen hiteltelen, gyengén előkészített fordulata.

Jankovics sorozatának tehát bőven vannak olyan különleges és izgalmas megoldásai, amelyek érdemessé teszik arra, hogy gyerek és felnőtt nézők egyaránt felfedezzék maguknak. Mégis valószínűbbnek tűnik, hogy igazán egyik közönség sem talál rá, és megmarad olyan kuriózumnak, mint a korábbi animációs *Toldi*-adaptáció, Gémes József *Daliás időkje*, amiről inkább tiszteletteljesen hallgatunk, mintsem végignéznénk (nem csoda: a festményanimációs forma túl sok a szemnek). Bízunk benne, hogy mint az egyik legkiválóbb magyar filmrendezőként számontartott Jankovics Marcell pályájának utolsó filmje, a *Toldi* mégis eljut olyanokhoz is, akik számára nem egyértelmű, hogy ez a rajzfilm számos hibájával együtt is mindannyiunknak szól.

TOLDI – magyar rajzfilmsorozat, 2020. Rendezte: **Jankovics Marcell**. Kivitelező rendező: **Csákovics Lajos**. Forgatókönyv, figuraterv: **Jankovics Marcell**. Színdramaturgia: **Richly Zsolt**. Zene: **Selmeczi György**. Főcímmzene: **Krulik Zoltán**. Szinkronhang: **Széles Tamás**. Producer: **Mikulás Ferenc**. Gyártó: **Kecskemétfilm Kft.** Az **MTVA Duna Televízió** bemutatója. 13x10 perc.